

Petras Leonas ir sociologijos mokslų užuomazgos Lietuvoje

Santrauka

Tyrinėjant mokslo istoriją, svarbu atskleisti kiekvienos mokslinės disciplinos vietą krašto intelektualiniame gyvenime. Sociologijos istorija Lietuvoje genėtinais mažai tyrinėta sritis. Tuo tarpu sociologinės problemos pradėtos gvildinti mūsų publicistikoje dar XX a. pirmame dešimtmetyje, t.y. tuo laiku, kai šis mokslas buvo embrioninėje stadijoje. Tada lietuvius labiausiai viliojo pozityvistinė sociologijos samprata¹, nors iki valstybingumo atstatymo mūsų krašte nebuvo sociologų profesionalų (sociologija buvo publicistikos žanras). Bene pirmasis Lietuvoje sociologinius metodus pradėjo taikyti M.Riomeris², susiedamas juos su konkrečių socialinių reiškinių analize. Tuo tarpu profesionaliai ir visapusiškai sociologija susidomėjo Petras Leonas, kuris šią discipliną ir pradėjo dėstyti savo gyvenimo saulėlydyje. Šiam veiksmui jį paskatino aktyvus dalyvavimas šalies politikoje, suvokimas, jog būtina apibendrinti vykstančius procesus.

Gyvenimas ir kūryba

Petras Leonas gimė 1864 m. lapkričio 16 d. daugiavaikėje Marijampolės apskrities Liaskavos kaimo valstiečio šeimoje. 1884 m., baigęs Marijampolės gimnaziją, jis įstojo į Maskvos universiteto Gamtos-Matematikos fakultetą, tačiau, pajutęs pašaukimą humanitariniams mokslams, po metų įstojo į Teisės fakultetą.

Maskvoje P.Leonas, susipažinęs su kitais lietuvių studentais, įsitraukė į nelegalią veiklą. 1886 m. jo iniciatyva buvo atnaujinta slapta Maskvos lietuvių studentų draugija. P.Leonas buvo išrinktas jos pirmininku. Jis užmezgė ryšius su kitų miestų aukštųjų mokyklų studentais bei krašto žmonėmis. P.Leonas dalyvavo V.Kudirkos sukviestame lietuvių inteligentų pasitarime Marijampolėje. Čia buvo nutarta leisti "Varpą". Šiame laikraštyje jis išspausdino pirmuosius savo socialinio-ekonominio pobūdžio darbus. Vėliau P.Leonas tapo vienu iš ryškiausių socialdemokratijos ideologų Lietuvoje.

1889 m., baigęs teisės studijas, P.Leonas buvo paskirtas teismo kandidatu prie Suvalkų apygardos teismo. Tačiau, negavęs pastovaus darbo Lietuvoje, 1892 m., jis išvyko į Turkestaną, kur buvo paskirtas teismo tardytoju, o vėliau - prokuroro padėjėju, apygardos teismo nariu. Tačiau 1906 m. jo karjera nutrūko: už Rusijos kariuomenės veiksmų malšinant 1905 m. sukilimą, kritiką P.Leonas buvo atleistas iš pareigų. Tada jis grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Kaune, vertėsi advokato praktika, aktyviai dalyvavo lietuviškoje veikloje. 1907 m. jis buvo išrinktas II Rusijos Valstybės Dūmos nariu kaip Suvalkų gubernijos atstovas, o carui Nikolajui II Dūmą paleidus, P.Leonas vėl sugrįžo į Kauną. Aptariamuoju laikotarpiu jis daugiausia nagrinėjo politines bylas.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, P.Leonas persikėlė į Maskvą, kur įsitraukė į plačią lietuvių pabėgėlių visuomeninę veiklą. Išgirdęs, kad 1918 m. vasario 16 d. paskelbta Lietuvos Nepriklausomybė, P.Leonas grįžo į

Lietuvą ir tapo pirmuoju jos teisingumo ministru. Po to iki 1926 m. buvo Vyriausios rinkiminės komisijos pirmininkas. Nuo 1920 m. jis dėstė ir Kauno Aukštuosiuose kursuose. 1922 m., įsteigus Kauno universitetą, P.Leonas išrenkamas ordinariniu profesoriumi. Jis pasinėrė ne tik į mokslines studijas, bet ir į organizacinę veiklą. Taip profesoriaus iniciatyva įkuriamas Teisės fakultetas. P.Leonas išrenkamas pirmuoju jo dekanu ir užėmė šias pareigas iki 1933 m. Per visą šį laikotarpį jis buvo renkamas ir Lietuvos advokatų tarybos pirmininku.

Nors ankstyvesnis būsimą profesoriaus darbas buvo praktinio pobūdžio (sprendžiant konkrečias bylas svarbiausia buvo gerai išmanyti įstatymus bei jų prieštaravimus), tačiau jį traukė teorinė socialinių problemų analizė. Tai paskatino P.Leoną susidomėti teisės filosofija, nes ši disciplina, jo nuomone, suteikia pamatines žinias apie teisingumo ir teisėtumo prigimtį, sugebėjimą parinkti optimaliausią visuomenės valdymo modelį. Profesorius skaitė busimiems teisininkams teisės filosofijos ir sociologijos kursus (jo klausėsi ir vienas kitas kitų specialybių studentas).

Dar savo studijų metais P.Leonas domėjosi socialine literatūra. Iš praeities socialinių mąstytojų P.Leonas labiausiai vertino Platoną, J.Rousseau, Ch.Motesquieu, A.Comte'ą ir H.Spencerį. Jį patraukė jau gerai žinomas Lietuvoje Ch.Letourneau. P.Leoną domino ir K.Marxo socialinės idėjos. XIX-jo ir XX-ojo amžių paribyje visos šios koncepcijos plito Rusijoje. Ten jos įgavo kai kurių savitų bruožų. Buvo jaučiama šių idėjų įtaka Lietuvos jaunimui.

Studijuodamas teisę, P.Leonas klausėsi Rusijos sociologijos pradininko M.Kovalevskio³ paskaitų. "Ne tik jo paskaitos, bet ir spausdinti veikalai davė man daug žinių"⁴, - vėliau prisiminė profesorius. Bene didžiausias autoritetas sociologijoje jam buvo P.Sorokinas⁵. Profesorius studijavo ir kitų savo amžininkų darbus (A.Fouille, P.Lacombe, V.Pareto, F.Toennies)⁶. Į pagalbą pasitelkęs šių XIX-ojo amžiaus pabaigos ir XX-ojo amžiaus pradžios sociologų idėjas profesorius rašo savo darbus

bei skaito paskaitas. Jo mokslinių interesų ratą padiktavo gyvenimo aktualijų studijos ir iš čia kylančios problemos. Dėstydamas teisės filosofiją, P.Leonas analizavo įvairių epochų mąstytojų kūrybą, parodė, kaip jie interpretavo socialinę tikrovę ir kokius kelius jie siūlė iškilusių problemų sprendimui. Profesorių labiau domino sociologiniai socialinės psichologijos aspektai.

Profesorius daug rašė teisės, filosofijos, sociologijos ir politologijos klausimais. Svarbiausieji P.Leono darbai: *Teisės enciklopedijos paskaitos* (1924, 2-asis leid. 1991), *Teisės filosofijos istorija* (1928)⁷ ir *Sociologija* (išleista 1939 m., t.y. po autoriaus mirties, pakartotas fotogr. leid. 1995). Profesorius domėjosi naujausia sociologine literatūra. Susidomėti sociologija P.Leoną vertė ir tai, kad Lietuvoje susikirto politiniai idealai ir realybė. Apie tai buvo viešai diskutuojama. Į šias diskusijas gyvai įsitraukė M.Riomeris, P.Kuraitis, V.Čepinskis, A.Maceina ir kiti universiteto dėstytojai.

Socialiniai procesai krašte buvo nagrinėjami ir periodinėje spaudoje (J.Baldauskas, J.Šliūpas), bet tai daryta spontaniškai, nemėginant į juos pažvelgti sistemiskai. Šio uždavinio ir ėmėsi P.Leonas. Jis užsibrėžia pateikti sistemingą sociologijos kursą. Jo darbų analizė byloja, kad jis visą gyvenimą rengėsi šių paskaitų ciklui, kurių pagrindu ir išleista knyga.

Sociologija - tai vienas stambiausių ir nuosekliausių sociologijos veikalų Lietuvoje. Jame siekiama supažindinti skaitytoją su esminėmis sociologijos problemomis. Profesoriaus darbai buvo pragmatinio bei didaktinio pobūdžio. Jis troško supažindinti Lietuvos visuomenę su pamatinėmis socialinių mokslų problemomis, tų mokslų kūrėjais.

XIX a. antroje pusėje formavosi sociologinės koncepcijos, labiau pabrėžusios vieną ar kitą socialinį veiksma: biologinį (socialinis darvinizmas), geografinį, psichologinį, technologinį, formalųjį. Prancūzų sociologas E.Durkheimas (1858 - 1917) bandė susisteminti visas šias koncepcijas ir suformuluoti bendrosios sociologijos metodą. Šios teorijos P.Leono studijų metais buvo naujos

ir jomis plačiai domėtasi Rusijoje. XIX a. pabaigoje sociologija pradėta dėstyti įvairiose aukštesiose mokyklose.

Teisės filosofija ir socialinių mokslų istorinės ištakos

Terminą *Teisės filosofija* mokslinės disciplinos prasme, rodos, pirmasis pradėjo vartoti G.Hegelis, suteikdamas jai ženklią vietą savo filosofinėje sistemoje. Teisės filosofijos objektas išplaukia iš ankstesnių abstrakčių samprotavimų apie valstybę, jos prigimtį, piliečių pareigas ir teises. Vėliau teisės filosofija išsirutuliojo į savarankišką mokslinę discipliną, jungiančią teisę ir filosofiją. Ji buvo pakankamai abstrakti, ir domino filosofus bei teisininkus. Su G.Hegelio filosofine sistema P.Leonas susipažino studijų metais. Tad ir jis teisės filosofiją dėstė pagal G.Hegelio stilių, nors ir buvo jaučiama pozityvizmo įtėkmė, kuri ĩnešė kai kurių konkretumo elementų. Tuo pat metu profesoriui buvo svarbūs I.Kanto valstybės ir valdymo struktūrų apmąstymai ir jis galvojo, kad Karaliaučiaus mąstytojo nuopelnai šioje srityje yra neginčijami.

Pasitelkęs minėtų mąstytojų idėjas, P.Leonas analizuoja valdžios struktūrų istorinę kaitą bei apžvelgia buvusias ir esamas valstybės koncepcijas. Jis gyvai domisi savo amžininkų darbais. Teisės filosofija, profesoriaus nuomone, yra sociologijos pirmtakė (į moderniąją sociologiją jis žvelgė pasitelkęs hėgelinę prizmę).

Dėstydamas teisės filosofiją, o vėliau ir sociologiją, P.Leonas siekė perteikti sistemingą žinių visumą. Jo nuomone, teisės filosofija ir sociologija yra tarp savęs susijusios disciplinos: pirmoji išryškina socialinio organizmo struktūrą, antroji - jo funkcionavimo mechanizmą, pateikia visuomenės portretą. Profesorius pateikia valstybės apibrėžimą. "Valstybė yra žmonių sąjunga, veikiant tiems patiems teisės įstatymams. Kiekvienoje valstybėje yra trys valdžios - kitaip sakant, ji yra suvienytoji valia trijuose asmenyse: suverenitetas kaip įstatymų leidėjas, vykdomoji valdžia ir teisiamoji valdžia"⁸. Visos šios valdžios turi būti atskirtos

(tai demokratinės valstybės požymis), bet jos gali būti sukauptos ir vienose rankose (autokratinės valstybės požymis). Istorijos raidoje būta visai. Mokslininkas parodo įvairių valdymo struktūrų atitinkamą poveikį žmonių gyvenimui.

Aptardamas esamas atskirų mąstytojų koncepcijas aptariamuju klausimu, P.Leonas parodo, kaip jos koreliuoja su esamybe. Profesorius peržvelgia valstybės ir valdymo koncepcijas nuo senųjų iki dabartinių laikų, nes, jo nuomone, ankstesnės abstrakčiosios socialinės teorijos paklojo pamatus sociologijai. Jis įsitikinęs, kad socialinių mokslų ištakų reikia ieškoti Platono kūryboje. Todėl P.Leonas išsamiai analizuoja Platono *Valstybę, Įstatymus*. Filosofinės koncepcijos, jo nuomone, formuoja epochos dvasią: mąstytojai apmąsto savo laikotarpį, išvelgia jo ydas ir ieško optimalių sprendimų (kiekvienas pateikia savo versiją).

Šitaip formuojasi ir plėtojasi epochos dvasia, kuri skatina valstybės tobulėjimą, todėl kinta teisinės normos. Teisės filosofija tyrinėja tų normų gyvybingumo priežastis, ji atitraukia ją nuo konkretybės, kurios leidžia mąstytojui pakilti virš esamybės. Teisės filosofijos istorija, pasak P.Leono, nagrinėja minties raidą. Vienas mąstytojas remiasi (kritika taip pat yra rėmimosi forma) kitais. Dėl to atsirado samprata - egzistuoja trys valdžios (įstatymo leidžiamoji, vykdomoji ir teisiamoji), kurių atskyrimas labiausiai užtikrina žmogaus teises. Jis skyrium aptaria kiekvienos valdžios funkcijas ir galvoja, kad šią problemą išsamiai yra išanalizavęs I.Kantas.

P.Leono įsitikinimu, be I.Kanto valstybės koncepcijos ir panašių teorijų negalima būtų sukurti ir šiuolaikinės teisinės visuomenės. Šios teorijos padarė lemiamą įtėkmę demokratinio mąstymo ugdymui. "Anksčiau nurodytos trys valdžios, anot Kanto, yra valstybės esmė, pagal jos idėją ir yra būtinos Valstybės konstitucinei tvarkai. Vyriausiuoju valstybėje yra tauta"⁹ - sako P.Leonas. Todėl žmogaus prigimtį labiausiai atitinka demokratinė respublika.

Šią tezę jis plėtoja ir veikale *Sociologija*, kuriame įvairiapusiškai aptariamos XX a. visuomenės valdymo formos, išryškinama

priešprieša tarp demokratijos ir diktatūros. Pasak P.Leono, diktatūros visada yra *nenormalios* santvarkos, nes jos prieštarauja teisingumui, jose vyksta regresyvus procesas, valstybei nuolat gresia krizė. Tik demokratija užtikrina valstybės saugumą, kadangi čia visi žmonės, būdami lygūs prieš įstatymus, patys tvarkosi, jaučiasi atsakingais už valstybės likimą ir ją gina. Ta pačia proga profesorius analizavo ir kritiškai vertino funkcionuojančias valdymo struktūras Lietuvoje, pabrėžė jų polinkį į autoritarizmą. Pasak P.Leono, politinių santykių krašte būseną lemia piliečių intelektas, kurį duoda žinių visuma. Jo nuomone, teisės filosofija yra įvadas tolesnėms socialinės tikrovės studijoms.

Sociologijos objektas

P.Leonas aptaria sociologijos objektą ir jo santykį su kitais socialiniais mokslais. Jį domino konkrečių mokslų įtėkmė žmogaus gyvenimui. Šiam tikslui ir skirtas veikalas *Sociologija*, kuris susideda iš 17-kos skyrių. Čia pateikiamos įvairios sociologinės koncepcijomis, supažindinama su įžymių amžininkų veikalais. Mokslininkas pateikia įvairius sociologų vartojamus apibrėžimus (socialinės grupės, socialinių reiškinių, socialinių dėsnių, socialinės struktūros). Pavyzdžiui, pirmame knygos skyriuje aptariamos socialinės visuomenės problemos (gyvenimo prieštaravimai, turto ir neturto priešprieša, demokratijos ir autokratijos priešprieša). Specialus paragrafas paskiriamas tokių sąvokų kaip demokratiškumas ir poniškumas nesuderinamumo analizei. Pasak P.Leono, būdingas poniškumo bruožas - elgimasis su neturtingu kaip su žemesniu asmeniu. "Demokratas apskritai privalo kiekviename žmoguje matyti sau lygų asmenį ir gerbti jį tik dėl to, kad jis žmogus"¹⁰, o ne vertinti pagal jo turtinę ar socialinę padėtį.

Knygoje profesorius glaustai apžvelgia sociologijos istoriją ir pagrįstai laiko A.Comteą šiuolaikinės sociologijos pradininku. P.Leonas siekė apibrėžti sociologijos tyrinėjamą sritį, jos santykį su kitomis disciplinomis, visų pirma su teisės filosofija ir psichologija. Pasak jo,

"sociologija yra savitarpio žmonių veikimo reiškinių tyrimas"¹¹. Jam rūpėjo nustatyti santykį tarp sociologijos, psichologijos ir kitų socialinių mokslų. "*Socialiniai reiškiniai yra psichiniai reiškiniai*. [...]. Psichologija tiria sielos jėgas individe, o socialiniai mokslai tiria jas masiniame jų veikime, kuris sudaro tam tikrus kitimus. Socialinis dėsnis turi būti elementinė, pagrindinė masinio psichinių jėgų veikimo forma."¹² Antra vertus sociologija sąveikauja ir su gnoseologija bei akseologija, kultūrologija. "Sociologija aiškina kultūrų, žmogaus kultūrinės vertės, bet jų nevertina, o tik konstatuoja ir tiria jų priežastis ir dėsnius"¹³, - rašė P.Leonas. Sociologijos tikslas - analizuoti įvairias gyvenimo aktualijas, aiškintis, kokios yra optimaliausios ekonominės ir politinės struktūros. Dėl to analizuotinos turtingumo ir skurdumo sąveikos priežastys ("mažumos turtų perteklius ir gyvenimas prabangoje nieko nedirbant, o iš kitos pusės masių neturtas ir gyvenimas skurde, nuolat sunkiai dirbant"¹⁴).

Atotrūkis tarp turtingųjų ir neturtingųjų užprogramuoja socialinius konfliktus. Santykių tarp tų gyventojų sluoksnių sušvelninimas sukuria normalaus gyvenimo prielaidas. P.Leonas apžvelgia įvairių šalių esamas sociologines koncepcijas, tarp jų - ir Lietuvoje subrandintas koncepcijas, jų formavimosi principus. Tiriant žmonių tarpusavio santykius, taikomi įvairūs metodai. Profesorius įsitikinęs, jog socialinės koncepcijos vienaip ar kitaip atspindi tam tikrų gyventojų sluoksnių lūkesčius. Jį domino pati tų procesų raida.

Remdamasis F.Toennieso koncepcija, P.Leonas teigia, esą žmonių socialiniam gyvenimui daro įtaką socialinės vertybės ir jų supratimas. Anot jo, "socialinės vertybės yra trijų rūšių: 1) ekonominės, 2) politinės ir 3) dvasiškai moralinės. Visos tos vertybės yra ankštai susijusios tarp savęs"¹⁵. P.Leonas parodo tų vertybių sąveiką ir sklaidą. Socialines grupes profesorius išdėsto pagal P.Sorokino *Sociologijos sistemą* (elementariosios socialinės grupės, kumuliatyvinės socialinės grupės ir sudėtingi socialiniai agregatai).

Sociologija tyrinėja socialinius procesus. Pasak P.Leono, svarbiausieji yra šie galimi

visuomeninių reiškinių analizės būdai: a) istoriškai lyginamasis metodas ir b) objektyvus ir subjektyvus žmogaus tyrimas. Jis galvoja, kad socialinių reiškinių negalima tirti eksperimentiniu metodu (laboratorijoje neatliksi, kaip, pavyzdžiui, gamtos moksluose, bandymų su istoriniais įvykiais - nepateiksi kitų sąlygų ir negausi kitos įvykių raidos). Tuo sociologija skiriasi nuo gamtos mokslų.

P.Leonas aptaria socialinių junginių veiksmus ir jų akstinius. Žmogaus veiksmai koordinuojami protu ir jo kūryba (kalba, raštu). Kalbos dėka plėtojasi intelektas; dėl šios priežasties sukuriama vis nauji ir nauji žodžiai, padedantys perteikti abstrakčias sąvokas. Žmonių sugebėjimą perduoti žinias, įgytą patirtį kitiems sukūrė civilizacija. Ji nebūtų įmanoma, jeigu vienos tautos nedarytų poveikio kitoms.

Profesorius analizuoja įvairių socialinių ir mokslinių idėjų atsiradimo prielaidas, jų tarpusavio ryšį. Pasak P.Leono, visų idėjų atsiradimą lemia atitinkamas laikotarpis - šia prasme toks atsiradimas yra objektyvus. "Darvinas ir Marksas negalėjo atsirasti XVII, ar net XIII amžiuje. Edisonas negalėjo atsirasti tuomet, kai elektros mokslas buvo dar tik prasidėjęs"¹⁶, - rašė jis. P.Leono įsitikinimu, žmonių visuomenės raidą lemia visuotiniai gamtos raidos dėsniai: a) dviejų lyčių buvimo dėsnis; b) tikslingumo dėsnis; c) diferenciacijos ir integracijos dėsnis ir d) prisitaikymo ir paveldėjimo dėsnis. Šie dėsniai daro poveikį žmonių visuomenei. Kadangi gamta siekia vis tobulesnių ir tobulesnių formų, o visuomenė egzistuoja gamtoje, todėl ir ji tobulėja - keičiasi valstybės ir jų funkcijos.

Istorijos raida rodo, jog kinta ir gyventojų struktūra (tankumas, kalbant apie teritoriją profesinis pasiskirstymas), pavyzdžiui, po Pirmojo pasaulinio karo sparčiai mažėjo žemdirbių skaičius, o didėjo pramonės ir prekybos darbininkų skaičius, augo miestai, nyko kaimo vietovės. Žmogus siekia apsaugoti save. Neturėdamas elementarių materialinių sąlygų, jis nepajėgus tenkinti savo dvasinius poreikius. Todėl, anot P.Leono, vyksta nuolatinė kova dėl būvio. Tačiau žmonijos materialinės sąlygos gerėja (visuotinio tobulėjimo išvada -

pažanga). Profesorius analizuoja istorinę raidą socialinių santykių aspektu. "Žmogaus asmens išlaisvinimas - tai didžiausias amžių civilizacijos laimėjimas. Laisvesnės valstybinio gyvenimo sąlygos įvyksta beveik vienu laiku su ekonominiu baudžiauninkų išlaisvinimu"¹⁷, - pažymi jis. Taigi žmonių socialiniai santykiai eina pažangos kryptimi. P.Leonas pateikia pažangos sampratą ir mano, kad šis procesas yra neišvengiamas. Tačiau pažanga nėra tapati evoliucijai: evoliucija yra savaiminis, nepriklausomas nuo žmogaus procesas, tuo tarpu pažanga galima tik dėl mokslo ir dorovės nuostatų pasikeitimo - dėl žmogaus sąmonėjimo brandos ir jo konkrečios veiklos.

Ta proga mokslininkas tyrinėja revoliucijų poveikį pažangai ir nemano, kad politinio perversmo būdu galima siekti pažangos. Jo nuomone, revoliucijos turi du aspektus: psichologinį ir ekonominį. Šiuo aspektu ir aptaria jas. Pasak P.Leono, įvyko dvi industrinės revoliucijos, iš esmės pakeitusios gamybinius santykius. Dėka jų nuo rankų darbo pereita prie mechanizacijos. "Pirmoji revoliucija buvo XVIII a. pabaigoje Watto išrastas garo jėgos faktas, ir tos jėgos, kaip variklio (motoro) mašinoms judinti panaudojimas"¹⁸, - rašė jis. Ir "Antroji revoliucija gamybos srityje yra elektros jėgos pritaikymas mašinoms varyti, kas prasidėjo XIX a. baigiantis, plito ir tebesiplečia, nenumatant ribų mūsų amžiuje"¹⁹. Tokia raida pakeičia ir žmonių psichologinę orientaciją.

P.Leono įsitikinimu, istorinė žmonijos evoliucija vyko dėl ekonominių veiksnių ir jis galvoja, kad taip bus ir ateityje. "Žmonės, gamindami kovojo su gamta, o dalindamiesi gaminius, jie kovoja tarp savęs, nes kiekvienas nori daugiau gauti"²⁰. Profesorius analizuoja savo laikotarpio idėjų kovą. Ypač tų idėjų, kurios anuomet buvo patrauklios.

Pažanga skiriasi nuo evoliucijos, nes ji nevisa apimanti, nes ją gali lydėti nuosmukis. P.Leonas išryškino istorinius nuosmukio tarpsnius, kurie labiausiai susiję su viešpataujantais religiniais įsitikinimais, neleidžiantiais subręsti kitai minčiai. Pažangos raidą pristabdo ir autoritariniai režimai: "Visuomenė regresuoja, kai autoritetas teisei kurti yra sudaromas fizine

jėga prieš gyventojų daugumos valią”²¹.

P.Leono amžininkai nemažai diskutavo apie tai, kas yra individualizmas, kas yra kolektyvizmas, ar socializmas nepanaikina individo laisvės? Mūsų mokslininko nuomone, “Tarp dviejų idėjų: socializmo ir individualizmo tikrumoje nėra priešingumo. Žmonijos (socialumo) idėja remia individualizmo idėjos plėtojimąsi; ir adverniškai, individualizmo idėja remia žmonijos (socialumo) idėjos plėtojimąsi. Tos dvi idėjos remia viena antrą ir jos lygiagrečiai plėtojasi”²². Tuo tarpu komunizmą P.Leonas laiko ne ideologija, o religija su visais tikybai

būdingais požymiais.

Ši religija buvo primesta Lietuvai. Kartu ji nutraukta ir sociologijos mokslo raida, skelbiant, kad sociologija esanti tariamas buržuazinis mokslas. Autoritarinėms valstybėms sociologija nereikalinga, nes joms reikalinga tik apologetika, tuo tarpu jokia mokslinė disciplina negalinti atlikti tų funkcijų, kadangi ji siekianti perteikti pagrįstą pasaulio vaizdą. Ir tik prasidėjus demokratėjimo procesui Rusijos imperijoje, besivadinančioje Tarybų Sąjunga, su išlygomis leista manyti, kad sociologija yra vis dėlto yra mokslas.

Baigiamosios pastabos

P.Leonas padėjo pamatus sociologijai Lietuvoje. Jo kūrybiniame palikime ryškūs du aspektai: pirmas - jis yra moderniosios sociologijos pradininkas Lietuvoje, sistemingai išdėstęs jos principus (be abejo šiuolaikinė sociologija savo tikslus supranta kiek kitaip negu XX - jo amžiaus pradžioje); antras - jis ugdė demokratinę tautos sąmąstą, parodęs, kad valdžių padalijimo koncepcija geriausiai tiktų

Lietuvos valstybingumui. Šiandien svarbu prisiminti P.Leoną ir dėl to, kad Lietuvos sociologinės minties raidoje atsirado pertrūkis: okupavus Lietuvą, vieninteliu mokslu, analizuojančiu socialines problemas, laikytas *istorinis materializmas*, o sociologijos mokslu leista domėtis tik 7 - 8-ame dešimtmečiuose, kai sociologija pagal savo metodologiją turėjo būti priderinta prie istorinio materializmo.

Išnašos

¹ J.Adomaitis išvertė svarbiausius Ch.Letourneau veikalus, J.Šliūpas perteikė atskiras H.Spencerio idėjas dar XIX a. pabaigoje. Šią metodologiją J.Šliūpas taikė ir analizuodamas socialinius procesus Lietuvoje.

² Mykolas Riomeris (1880 - 1945) - teisininkas, tris sykius išrinktas Kauno universiteto rektorium, pirmuosius savo darbus paskelbęs lenkiškai. Tada jį labiau domino valdymo teorijos ir jų pritaikomumas, statistinė gyventojų struktūros analizė. 1906 m. Krokuvoje išleido *Stosunki etnograficzno-kulturalne na Litwe*. Pragmatines sociologines problemas aptarė savo ankstyvioje publicistikoje. Vėliau M.Riomeris sutelkė savo dėmesį į pamatines valstybės problemas, kurias išdėstė dviejų tomų veikale *Valstybė ir jos konstitucinė teisė* (t.1, 1935, t.2, 1939).

³ Maksimas Kovalevskis (1851 - 1916) - rusų istorikas, sociologas, politikas. 1887 m. dėl savo radikalių, artimų socializmui pažiūrų buvo atleistas iš profesoriaus pareigų. Išvyko į užsienį, dėstė Paryžiaus, Oksfordo, Čikagos, Kalifornijos universitetuose. 1905 m. sugrįžo į Rusiją. 1906 m. buvo išrinktas į Rusijos Dūmą, o 1907 m. - į Valstybės Tarybą.

⁴ Leonas P. *Sociologija*. Vilnius, 1995, p. 17.

⁵ Piterimas Sorokinas (1889 - 1968) - Rusijos socialistų revoliucionierių partijos veikėjas, 1922 m. bolševikų buvo ištremtas į užsienį, apsigyveno JAV ir tapo vienas iš žinomiausių pasaulio sociologų. Jo dvitomis *Sociologijos sistema* (1920) paliko gilius pėdsakus modernioje sociologijoje.

⁶ Alfredo Fouillée (1832 - 1912) - prancūzų sociologas, etnologas, tautų psichologijos tyrinėtojas. Pagrindinis veikalas *La science sociale contemporaine* (1880); Pol Lacombe (1833 - 1919) - prancūzų istorikas ir filosofas, tyrinėjęs istorijos raidą; Vilfredo Pareto (1848 - 1923) - italų sociologas ir ekonomistas, atmetęs istorinį

materializmą, istorinių procesų analizei taikęs matematikos ir fizikos metodiką; Ferdinandas Toenniesas (1855 - 1936) - vokiečių sociologas, analizavęs sąvokų *bendrija* ir *visuomenė* netapatumo problemas, šeimos ir tautos vaidmenį socialiniuose procesuose.

⁷ 1936 m. šį veikalą P.Leonas papildė ir išleido, pavadindamas jį šitaip: *Teisės filosofijos istorija (papildomos paskaitos)*.

⁸ Leonas P. I.Kanto teisės filosofija. Kn.: Politinė mintis Lietuvoje (1918 - 1940), Vilnius, 1992, p. 19-20.

⁹ Ten pat, p.20.

¹⁰ Leonas P. *Sociologija*, p. 14.

¹¹ Ten pat, p. 25.

¹² Ten pat, p. 291.

¹³ Ten pat, p. 29.

¹⁴ Ten pat, p. 8.

¹⁵ Ten pat, p. 144.

¹⁶ Ten pat, p. 162.

¹⁷ Ten pat, p. 261.

¹⁸ Ten pat, p. 302.

¹⁹ Ten pat, p. 303.

²⁰ Ten pat, p. 362.

²¹ Ten pat, p. 327.